

Agenda sociálně zdravotních dávek ve státním podniku DIAMO

Agenda sociálně zdravotních dávek nebo též sociálních opatření je agenda, která je poněkud stranou od hlavních činností státního podniku – hornických, likvidačních či sanačních, přestože objem finančních prostředků, které jsou v rámci této činnosti přerozdělovány, představuje kolem 40 % roční dotace ze státního rozpočtu, která je státnímu podniku DIAMO poskytována. V letošním roce bude přerozděleno na sociálně zdravotní dávky **1 miliarda 210 milionů korun**. Všechny tyto sociálně zdravotní dávky jsou **dávkami obligatorními**, tzn. závaznými, protože podmínky vzniku jejich nároku, výše a četnost jsou přesně dány obecně závaznými právními předpisy. Předpisy různé právní síly je pak upraveno i jejich financování.

Co si tedy představit pod těmito pojmy a jak tato agenda vznikla:

Na základě **Usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 94 ze dne 19.10.1989 o koncepci snížení ztrátovosti těžby uranu v ČSSR v roce 1990 a v 9. a 10. pětiletce** byl 1.1.1990 zahájen útlum uranového hornictví. Zároveň na základě tohoto usnesení mohlo být zahájeno financování některých činností z přidělů státu – a to na geologickoprůzkumné práce, investice, na vývozu uranu, likvidaci, splátky investičních úvěrů a konečně i na sociální opatření. V této době to byly pouze tři dávky – mzdové vyrovnání, zvláštní příspěvek horníkům zdravotní a zvláštní příspěvek horníkům útlumový. V roce 1990 byla na tato sociální opatření plánována částka 78 mil. Kč. Tyto přiděly byly součástí hospodářských plánů.

Okruh nároků na sociální opatření se však s postupujícím útlumem rozšiřoval. **Usnesením vlády č. 894 ze 17.12. 1990 o změně koncepce útlumu těžby uranu v ČSFR ve vazbě na potřeby jaderné energetiky, které bylo zaměřeno na vazby na státní rozpočet**, byl rozšířen okruh dotovaných sociálních opatření mimo těch výše uvedených ještě o dotaci na rekvalifikace a odstupné při naplnění nejvyšší přípustné expozice. S účinností od 1.12.1990 byla totiž novým rozhodnutím hlavního hygienika stanovena nejvyšší přípustná expozice (NPE) pro práce v podzemní s rizikem ionizujícího záření na 2 100 směn - z dosavadních 3 200 směn.

Od r. 1993 bylo základním dokumentem **Usnesení vlády ČR č. 429/1993 o změně koncepce útlumu těžby uranu a konzervaci dolu Hamr I.**

Ze státního rozpočtu byly hrazeny tyto sociálně zdravotní dávky:

1. zvláštní příspěvek horníkům podle zák. č. 98/1987 Sb. o zvláštním příspěvku horníkům,
2. mzdové vyrovnání při převodu na jinou práci po naplnění NPE podle § 7 vyhl. č. 19/1991 Sb. o pracovním uplatnění a hmotném zabezpečení pracovníků v hornictví dlouhodobě nezpůsobilých k dosavadní práci,
3. obligatorní odstupné pro naplnění NPE podle § 5 vyhl. č. 19/1991 Sb.,
4. odstupné při ukončení pracovního poměru z organizačních důvodů dle zák. č. 195/1991 Sb. (později upraveno zákoníkem práce),

5. rekvalifikace dle zák. č. 1/1991 Sb. o zaměstnanosti,
6. odškodnění pracovních úrazů a nemocí z povolání, vč. rent podle zák. č. 65/1965 Sb., zákoník práce,
7. věnostní přídavek horníků dle zák.č. 62/1983 Sb. o věnostním přídavku horníků,
8. jednorázová náhrada věnostního přídavku horníkům dle zák.č. 62/1983 Sb.,
9. rekondiční a rehabilitační pobyty dle UV ČSSR č. 241/1986,
10. sociální pojistné dle zák. č. 589/1992 Sb.,
11. zdravotní pojistné dle zák.č. 592/1992 Sb. – pokud se z některých dávek odvádělo.

MPO vydalo dne 31.5.1994 stanovisko, čj. 17873/94/4201/4201, ve kterém je uvedeno, žeútlumem těžby uranu jsou dotčeny všechny lokality, kterých se týkají usnesení vlády, aže útlumem těžby jsou dotčeni jak současní pracovníci státního podniku DIAMO, tak jeho bývalí pracovníci, kterým skončil pracovní poměr ke státnímu podniku z některého důvodu zakládajícího nároky a plnění uvedené v tabulce 2 příl. č. 1 citovaného usnesení vlády č. 429/1993, tzn. že všechny vyplácené sociálně zdravotní dávky byly považovány **za útlumové** a byly financovány ze státního rozpočtu na základě usnesení vlády.

V roce 2002 však došlo k podstatné změně ve financování a to na základě přijetí **zákona 154/2002 Sb. o přechodném financování některých sociálně zdravotních dávek horníků**. Zákon upravoval financování třech dávek – zvláštního příspěvku horníkům a náhrad za ztrátu na výdělků, na které vznikl nárok do 31.12.1992, a deputátního uhlí a dříví na které vznikl nárok do 16.1.1992. Týkal se jen dávek vyplácených po účinnosti tohoto zákona organizacemi uhelného, uranového a rudného hornictví s tím, že výplaty těchto dávek se hradí dotací ze státního rozpočtu a že na poskytnutí této dotace mají tyto organizace právní nárok.

Důvodem, proč bylo financování třech vybraných sociálně zdravotních dávek bývalým horníkům upraveno zákonem byla rozsáhlá restrukturalizační opatření v oblasti hlubinného hornictví, která realizoval stát v letech 1990 až 1992 a která byla spojena s výrazným poklesem těžby a hromadným propouštěním horníků z organizačních i zdravotních důvodů. Jestliže v roce 1989 bylo v uhelném hornictví zaměstnáno 164 tis. zaměstnanců (v uranovém téměř 30 tis.), v roce 1992 už 112 tis. v uhelném hornictví (v uranovém 8,5 tis.) a v roce 2000 jen 44 tis. zaměstnanců v uhelném (a v uranovém 3,5 tis. zaměstnanců). Objem těžby uhlí poklesl ze 112 mil. tun v roce 1989 na 64 mil. tun v roce 2000. Uvedená čísla, pokud jde o trend byla obdobná i v rudném a uranovém hornictví. Další pracovní uplatnění uvolněných horníků na trhu práce bylo obtížné nebo prakticky nemožné. Proto přiznání těchto dávek ať jednorázových nebo dlouhodobých umožnilo jim poskytnout částečnou kompenzaci za zdravotní a sociální újmu, k níž došlo v důsledku výkonu práce na rizikových pracovištích.

Podstatným podnětem byl tlak velkých komerčních uhelných společností, kterých do roku 1994 vzniklo šest (OKD, Mostecká uhelná, Sokolovská uhelná atd.), protože vnitřní restrukturalizace a stabilizace těchto komerčních společností byla finančně náročná a neumožňovala jim nést miliardové sociální náklady, pocházející z minulosti spojené s výplatou obligatorních sociálně zdravotních

dávek vzniklých do 31.12.1992. Proto byly proto tyto obligatorní sociálně zdravotní dávky, na které vznikl nárok **do 31.12.1992** u činných dolů i u dolů, na které byl vládou vyhlášen útlum, předmětem dotace státního rozpočtu cestou rozpočtové kapitoly Ministerstva průmyslu a obchodu. Ostatní hornické organizace uhelného průmyslu (s. p. Palivový kombinát Ústí n.L, Východočeské doly Trutnov) byly zachovány formou státních podniků s postupným zařazením do likvidace a i jim byly tyto náklady hrazeny ze státního rozpočtu. Jsou zahrnuty do kapitoly Ministerstva průmyslu a obchodu společně s prostředky na investiční dotace na útlum dolů a lomů. Toto platilo i v oblasti útlumu uranových a rudných dolů.

Tyto sociálně zdravotní dávky představují sice časově omezený avšak dlouhodobý finanční závazek státu, který je důsledkem přijetí strategického rozhodnutí o útlumu uhelného, rudného a uranového hornictví. Stát jako vlastník důlních podniků o nich rozhodl v době, kdy tyto dávky byly postiženým horníkům přiznány a proto je stát musí garantovat i v budoucnosti. Původní stav, kdy financování nároku občana, který je zákonem založeným závazkem státu, je opakovaně potvrzováno jen usneseními vlády, které nemají povahu obecně závazného právního předpisu, byl neudržitelný, a proto bylo navrženo toto upravit výslovně zákonem. Přijetí tohoto zákona č. 154/2002 Sb. nemělo vliv na výdaje státního rozpočtu, neboť i v minulosti byly z něj hrazeny. Změnil se pouze charakter dotace.

Nutné zdůraznit, že tato zákonná právní úprava se u komerčních společností netýká financování těchto nároků přiznaných po 31.12.1992, ani financování jiných nároků poskytovaných uvolňovaným pracovníkům – jako např. odstupné, mzdové vyrovnání, věcnostní přídavek horníkům. Tyto nároky musí komerční společnosti vyplácet z vlastních prostředků.

Jiná situace ve financování těchto dávek je **ve státních podnicích**. Po nabytí účinnosti tohoto zákona došlo zřizovatelem, tj. MPO k rozdělení dávek financovaných z dotace ze státního rozpočtu na dávky financované podle zák. č. 154/2001 Sb. a na ostatní, tzv. útlumové, vyplácené ve smyslu usnesení vlády č. 429/1993, následně č. 913/1999, které pak nahradilo **Usnesení vlády ČR č. 1128/2003 o programu ukončení restrukturalizace uhelného hornictví**.

Toto usnesení se však vztahuje na rudné a uranové hornictví a obsahuje dvě důležité přílohy. První stanovuje aktualizaci postupu zahlazování následků hornické činnosti – stanovuje termíny ukončení prací v jednotlivých lokalitách spadajících pod tyto státní podniky – Palivový kombinát Ústí n. L., Východočeské uhelné doly Trutnov a DIAMO Stráž pod Ralskem. Druhá příloha věcně vymezuje náklady, na které je možno od roku 2004 čerpat finanční prostředky dotace ze státního rozpočtu. Jsou to nejen obligatorní sociálně zdravotní dávky financované podle zmíněného zák.č. 154/2002 Sb. tzv. **mandatorní** – nároky vzniklé do 31.12.1992, ale i obligatorní sociálně zdravotní dávky **útlumové**, kdy nároky na ně vznikly po 31.12.1992 na utlumovaných lokalitách podle této přílohy.

Ve výše zmíněném usnesení byly vymezeny všechny utlumované lokality, které byly do té doby začleněny do státního podniku DIAMO, ať již formou převodu zbytků privatizovaných podniků nebo formou prodeje částí podniků. Na tomto základě státní podnik DIAMO zabezpečuje výplaty sociálně zdravotních dávek

nejen vlastním současným i bývalým zaměstnancům z uranového hornictví, ale byl pověřen hradit tyto dávky i bývalým zaměstnancům uhelných a rudných dolů jako Rudné doly Příbram, Jihomoravské lignitové doly Hodonín, Důl ODRA a Barbora vč. Centra pro výplatu sociálních dávek vyčleněných z OKD a. s. Ostrava a řada dalších lokalit patřících nyní státnímu podniku DIAMO. Tato centralizace financování prostřednictvím dotace ze státního rozpočtu je výhodná z hlediska plánování, sledování čerpání dotace a kontrol hospodaření s prostředky státního rozpočtu.

V důsledku této centralizace došlo v roce 2004 ve státním podniku DIAMO k největšímu nárůstu počtu příjemců a tudíž i nákladů na tyto sociálně zdravotní dávky. Vzhledem k charakteru a časovému omezení výplaty dávek, budou náklady zejména na mandatorní dávky klesat. Podle našich propočtů, kdy jsme vzali v úvahu především věk příjemců, druh práce a další praxí ověřené údaje, předpokládáme, že k prudkému poklesu počtu příjemců mandatorních dávek dojde kolem roku 2015, k úplnému ukončení výplaty zdravotního zvláštního příspěvku horníkům dojde do roku 2025, odškodnění pracovních úrazů a nemocí z povolání a deputátu do roku 2035. Výplata zvláštního příspěvku horníkům zdravotního z nároků vzniklých po 31.12.1992 skončí do roku 2040.

Vývoj nákladů a počtů příjemců

SZD	skutečnost 2000/ *	skutečnost 2004	předpoklad 2010
Mandatorní:			
Počet příjemců		42 158	28 010
Náklady v tis. Kč		1 496,309	1 160,380
Útlumové:			
Počet příjemců	7 089	4 139	3 372
Náklady v tis. Kč	475,0	65,072	50,0

* / Do roku 31.12.2003 ve s . p. DIAMO všechny dávky zahrnuté v položce útlumové.

Popis jednotlivých sociálně zdravotních dávek:

I. Sociálně zdravotní dávky mandatorní financované podle zákona č. 154/2002 Sb. o přechodném financování některých sociálně zdravotních dávek horníků

- Náhrada za ztrátu na výdělku, na které vznikl nárok do 31. prosince 1992,** řídí se tedy stále zákoníkem práce - zák.č. 65/1965 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

Tvoří největší objem všech sociálně zdravotních dávek. Náhrada podle § 195 (tzv. renta) je poskytována zaměstnanci v takové výši, aby spolu s jeho výdělkem po pracovním úrazu nebo po zjištění nemoci z povolání s připočtením případného invalidního důchodu poskytovaného z téhož důvodu se rovnala jeho průměrnému výdělku před vznikem škody.

Do skupiny náhrad dále patří náhrady na výživu pozůstalých (§ 199), kterým zaměstnanec zemřelý na následky pracovního úrazu nebo nemoci z povolání poskytoval výživu.

Patří sem i náhrady (§ 196 až 198 zák. práce) za vynaložené náklady spojené s léčením, které jež nehradí zdravotní pojišťovna, např. léčebné rehabilitační pobyty, platby léků, či cestovné vlastním automobilem při plné invaliditě, v případě progresu staré nemoci z povolání je hrazeno bolestné a ztížení společenského uplatnění při operacích, které byly nezbytně nutné pro přiznanou nemoc. V případě úmrtí na hlášenou nemoc z povolání se hradí vdovský příspěvek a náklady vynaložené na pohřeb.

Dále se hradí následky pracovních úrazů a nemocí z povolání, tedy bolestné a ztížení společenského uplatnění a věcné škody bývalým politickým vězňům, kteří pracovali při těžbě uranu.

Renta je poskytována měsíčně a to do doby přiznání starobního důchodu, maximálně však do dosažení věku 65 let. V současné době dostává rentu 4 899 příjemců, plánované celkové náklady v letošním roce na tyto renty a ostatní jednorázové náhrady činí 1,09 miliardy Kč.

- 2. Zvláštní příspěvek horníkům** přiznaný zaměstnancům uvolněným ze zdravotních důvodů podle vyhlášky č. 19/1991 Sb., o pracovním uplatnění a hmotném zabezpečení pracovníků v hornictví dlouhodobě nezpůsobilých k dosavadní práci, dále podle zákona č. 98/1987 Sb., o zvláštním příspěvku horníkům, ve znění zákona č. 160/1989 Sb., **na které vznikl nárok do 31. prosince 1992, tzv. „zdravotní“.**

Nárok na něj má zaměstnanec, který po dosažení NPE nebo ohrožení či zjištění nemoci z povolání, byl převeden na jinou práci nebo ukončil pracovní poměr, ale je zaměstnán. Vyplácí se měsíčně ve výši 1900 Kč maximálně do 60 let věku příjemce, nebo přiznání starobního nebo invalidního důchodu. Počet příjemců v letošním roce je 811, roční náklady činí 18 mil. Kč.

- 3. Deputátní uhlí a dříví důchodcům, vdovám a uvolněným zaměstnancům ze zdravotních důvodů,** kterým tento nárok vznikl podle výnosu FMPE ze dne 13. ledna 1990 č. 1/1990, o deputátním uhlí a dříví, reg. pod č. 59/1990 Sb., a to ve výši nevalorizovaného finančního plnění v úrovni skutečných výplat roku 1992, na které vznikl nárok do 16. ledna 1992.

Deputátní uhlí a dříví se v uranovém hornictví neposkytovalo (zaměstnanci měli nárok na zvýhodněné sazby elektřiny, tyto však byly v polovině 80 let zrušeny). Ve státním podniku DIAMO je tato dávka vyplácena až od roku 2001, kdy došlo k převzetí provozu Jihomoravské lignitové doly Hodonín, převzatého se s. p. Rudné doly. Další a podstatné zvýšení počtu příjemců deputátu nastalo po převzetí Sociálního centra dolu Barbora od OKD Ostrava a. s. k 1. 1. 2004.

V současné době se jedná zhruba o 22 300 příjemců a dávka se poskytuje jednou ročně v průměrné výši 2 400 Kč (výše je závislá počtu odpracovaných let a pracovišti). Letošní náklady budou činit přes 52 mil. Kč.

II. Sociálně zdravotní dávky útlumové podle usnesení vlády České republiky č. 1128/2003

Jsou to obligatorní sociálně zdravotní dávky, které vyplývají z nároků vzniklých na utlumovaných lokalitách podle usnesení vlády ČR č. 1128/2003, příl.č. 2 po 1.1.1993 (tzv. všechny spojené s útlumem a restrukturalizací uhelného, rudného a uranového hornictví).

- 1. Odstupné** podle § 67 z důvodů uvedených v § 52 písm. a) až c) zák. č. 262/2006 Sb., zákoníku práce nebo dohodou z týchž důvodů (tzv. organizační důvody) – vyplácené ve výši trojnásobku průměrného měsíčního výdělku při ukončení pracovního poměru.
V letošním roce se předpokládá uvolnění 20 zaměstnanců.
- 2. Odstupné** podle § 67 z důvodů uvedených v § 52 písm. d) zákoníku práce (důvody zdravotní nebo dosažení NPE) – ve výši dvanáctinásobku průměrného výdělku vyplácené při ukončení pracovního poměru.
V letošním roce se předpokládá uvolnění 27 zaměstnanců z důvodu dosažení NPE.
- 3. Doplatek do průměrného výdělku** podle vyhl. č. 19/1991 Sb., o pracovním uplatnění a hmotném zabezpečení pracovníků dlouhodobě nezpůsobilých k dosavadní práci – nároky vzniklé do 30.11.2003 ve smyslu vyhl.č. 405/2003 Sb., která zrušuje vyhl. č. 19/1991 Sb., včetně příslušných odvodů pojistného na sociální pojištění a zdravotní pojištění.
Vyplácí se měsíčně do doby přiznání starobního důchodu jednomu bývalému zaměstnanci.
- 4. Zvláštní příspěvek horníkům (tzv. útlumový)**, přiznaný zaměstnancům podle § 2 odst. 4, zákona č. 98/1987 Sb., o zvláštním příspěvku horníkům, poskytovaný v souvislosti s prováděním útlumového programu .
Nárok vzniká zaměstnanci, který ze zaměstnání v podzemí přešel na do zaměstnání mimo podzemí. Jde o dávku krátkodobou, poskytuje se podle odpracovaných let v podzemí max. však po dobu 30 měsíců ve výši 1900 Kč měsíčně. V současné době takový nárok nevznikl.
- 5. Zvláštní příspěvek horníkům (tzv. zdravotní)**, přiznaný zaměstnancům podle § 2 odst. 1 až 3, zákona č. 98/1987 Sb., o zvláštním příspěvku horníkům, ve znění zákona č. 160/1989 Sb., na který vznikl nárok po 1. lednu 1993.

Stejné podmínky jako u zvláštního příspěvku horníkům mandatorního. Vyplácí se měsíčně maximálně do 60 let věku příjemce, nebo přiznání starobního nebo invalidního důchodu. Letošní plánované náklady činí 30 mil. Kč pro 2 046 příjemců.

6. **Věrnostní přídavek horníkům** podle zákona č. 62/1983 Sb., o věrnostním přídavku horníků.

Vyplácí se jednou ročně ke Dni horníků zaměstnancům, kteří vykonávají nebo vykonávali hornickou činnost v hornickém provozu. Většina výplat je v tzv. stop stavu, již se nezvyšuje, nové nároky vznikají omezeně v hornických provozech.

K letošnímu Dni horníků obdržel přídavek 1 940 zaměstnanců, celková výše činila 7 mil. Kč.

Počet příjemců těchto útlumových dávek je pouze předpokládaný – vychází se jen z plánovaného počtu zaměstnanců povrchu i podzemí, z plánovaných organizačních změn (odstupné), předpokladu naplnění NPE a možnému ohrožení nebo zjištění nemocí z povolání a je ovlivněn i přirozenou fluktuací. Přestože jde o nároky, které mohou stále do doby ukončení útlumu vznikat, jsou náklady na ně ve srovnání s náklady na dávky mandatorní malé.

V přehledu útlumových sociálně zdravotních dávek chybí odškodnění pracovních úrazů a nemocí z povolání - nároky po 1.1.1993. Pokud tyto nároky vznikají, jsou hrazeny podle vyhl. č. 125/1993 Sb., kterou se stanoví podmínky a sazby zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání pojišťovnou. Toto pojištění zaměstnavatele je povinné a z něj pak vyplývá zaměstnavateli právo na to, aby pojišťovna (KOOOPERATIVA a. s.) za něj uhradila škodu, která vznikla zaměstnanci při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání.

Organizační zajištění agendy sociálně zdravotních dávek

Zpracování a výplatu sociálně zdravotních dávek zajišťují jednotlivé vnitřní organizační jednotky státního podniku DIAMO, tedy odštěpné závody a ředitelství státního podniku. Jsou odpovědné za věcnou správnost a provádění výplaty. Pro jednotlivé příjemce těchto dávek jsou založeny spisy, ve kterých jsou zakládány posoupně dokumenty osvědčující vznik nároku a jeho pokračování, vč. všech potvrzení a ostatních potřebných dokladů a to až do doby ukončení dávky.

Zpracovávání plánů mandatorních i útlumových sociálně zdravotních nákladů, jakžto součásti ročních plánů zahlazování následků hornické činnosti a jejich aktualizace a sledování čerpání dotací podle jednotlivých položek a odštěpných závodů provádí pak odbor řízení lidských zdrojů ředitelství státního podniku. Celou tuto rozsáhlou agendu v celém státním podniku zajišťuje pouhých 20 odpovědných zaměstnanců.